

Stromové dedičstvo v kultúrnej krajine a dendrologických objektoch

Supuka, J., Pejchal, M., Kuczman, G.: Tree Heritage in Cultural Landscape and Dendrological Objects. *Životné prostredie*, 2015, 49, 3, p. 131 – 136.

Trees are most long-lived and oversize plant organisms on the earth. There is knowledge the trees achieved almost 2000–4000 year old. In settlement and residential spaces were planted in palace gardens and parks, in square and streets as element of space composition, aesthetic and for elimination of extreme climatic characteristics. In cultural landscape trees have forming of accompanying alleys of road and water streams, as well as elements of composed landscape, sacral and profane areas and architectural objects. Trees and especially old and memorial are currently considered as important elements of cultural and natural heritage and gene pool source for future research and potential utilisation for human society. Cultural values of the trees are laid in legislative rules and acts for their protection and data base networking. Contributions introduce the development and importance of trees in human life including to research and surveying of protected and memorial trees in our countries. In conclusion there are presented some research and tree mapping results in two model territories of the Slovak Republic and Czech Republic.

Key words: trees and human society, cultural landscape, tree heritage

Stromy sú najzaujímavejšie rastlinné organizmy, ktoré sú schopné dosahovať vysokého veku a mohutných rozmerov. Stromy v prírodnej krajine sú základnou priestorovou zložkou lesných ekosystémov, ktoré sú druhovo odlišné podľa biogeografických pásiem (biómov) na Zemi. Dlhoveké a nadrozmerne stromy sa vyskytujú od rovníkových pásiem tropických dažďových lesov až po boreálne pásmo tundier, kde sú relatívne vhodné klimatické a pôdne podmienky pre ich rast. Mnohé stromy dosahujú vysoký vek aj v zónach s limitovanými podmienkami prostredia ako lesostepi alebo subalpínske pásma vysokých pohorí. V našich podmienkach sa najviac zachovali nadrozmerne a dlhoveké stromy (*Abies alba* – jedľa biela, *Fagus sylvatica* – buk lesný, *Picea abies* – smrek obyčajný) v pralesoch, napr. Dobroč, Badín, Poloninské Karpaty alebo mohutné duby v dubovom vegetačnom stupni (Korpeľ, 1989), v Čechách v pralesových rezerváciách ako napr. Boubín, v Poľsku Bialowieza a pod.

Najstaršie a najmohutnejšie stromy však identifikujeme v kultúrnej obhospodarovanej krajine, človekom zámerne či sprostredkovane komponovanej a udržiavanej. V najstarších ľudských civilizáciách strom bol zdroj potravy, paliva, stavebného materiálu a nástrojov, ale aj osviežujúceho tieňa v záhradách a príbytkoch v klimaticky náročných podmienkach subtrópov. Stromy ako najdlhovejšie organizmy, ktoré prežívajú niekoľko ľudských generácií, mnohé z nich dosahujú 2 000 – 4 000 rokov, stali sa tiež objektmi mýtov, symbolov viery, ktoré sú zachytené v rôznych bájach až po novodobú literatúru.

Jeden z mnohých zachovaných zdrojov prirovnáva listnaté opadavé stromy k životného cyklu človeka, ih-

ličnaté a vždyzelené sú symbolom stálosti a kontinuálnej rovnováhy.

V staroveku v mestských útvaroch stromy boli súčasťou palácových a rajskej záhrad, uličných priestorov, námestí, posvätných hájov, vysádzali sa aj pozdĺž kanálov a bazénov v Egypte, Mezopotámii, Perzii, Indii a pod.

Veľký rozmach nadobudlo používanie stromov v územiach Rímskej ríše, ktorej vládcovia čerpali inšpirácie z kultúr staroveku. Osobitným príkladom boli kráľovské záhrady v Alexandrii založené Alexandrom Macedónskym (Veľkým) viac ako 300 rokov p. n. l., ktoré inšpirovali cisára Cézara pri dobýjaní Egypta za čias kráľovnej Kleopatry. V Ríme a ďalších mestách ríše sa sadili aleje pozdĺž ciest a v uliciach, v areáloch škôl, vojenských táborov, športových plôch a amfiteátrův, v krajine tiež pozdĺž ciest a vodných tokov. K najvýznamnejším stromovým aplikáciám patrili cesta Via Appia (Rím – Brindisi), rôzne námestia (fórum), Mertovo pole, Aleja k mauzóleu Hadriana a ďalšie (Veličková, Velička a kol., 2013; Majdecki, Majdecka-Strzezek, 2010; Kupka, 2010; Kalusok, 2004; Lyall, 1997; Toman, ed., 2005 a pod.).

Stromoradia a aleje sa už vtedy považovali za organizátorov priestoru v sídlach, ale aj v širšom krajinnom kontexte. Podporovali geometrický charakter mesta, rozčleňovali krajinu, posilňovali jej výtvarné znaky, slúžili ako orientačné systémy a body.

Stredovek zahrňujúci slohové obdobie gotiky, renesancie, baroka, okrem iného, významne prispel k formovaniu sídelného, parkového a krajinného priestoru použitím alejových a skupinových výsadiieb stromov. Mnohé vily boli prepojené alejami do krajiny ako kom-

Reprezentatívna prícestná aleja platanov (*Platanus x acerifolia*) k zámku Vaux de Vicomte má mimoriadnu historickú hodnotu (juhovýchodne od Paríža pri mestečku Melun, Francúzsko, 2014). Foto: Ján Supuka

pozičný prvok, mnohé pozdĺž ciest vedúcich k ovocným sädom, zverniciam a rybníkom.

V období gotiky prícestné aleje boli napriamené dlhé niekoľko kilometrov a opticky vyúsťovali do horizontu oblohy. V 16. storočí v období baroka sa zintenzívnila premena krajiny (výrub lesov, úprava vodných tokov a stavba rybníkov), krajina čoraz viac nadobúdala charakter organizovanej, zámerne komponovanej kultúrnej krajiny s kultúrnymi znakmi, t. j. dávno, reálne známej a existujúcej, ale až v súčasnej dobe pomenovanej, definovanej (aj keď vedecky a spoločensky málo akceptovanej, pretože nesie až doteraz, mnohé negatívne znaky industrializačného veku).

Stromy, aleje, sprievodná vegetácia ciest a tokov, ale aj solitérne a skupinové výsadby pri stavbách a symbolických objektoch boli súčasťou tzv. komponovaných krajín, ktorých fragmenty, vrátane starých a nadrozmerých stromov, sú identifikovateľné aj v súčasnej dobe ako prvky historických krajinných štruktúr. Z historických dôb sú známe predkresťanské úpravy krajiny v Palestíne, ale aj v okolí cisárskeho Ríma. Z územia Čiech a Slovenska sa zachovali predkresťanské stavby len v archeologických stopách (napr. Třísov, Havránok). Kresťanské symboly v komponovaní napodobenín Svätej zeme sa zachovali vo fragmentoch, napr. na Spiši – tzv. Spišský Jeruzalem, ktorý je datovaný do obdobia rádu minoritov a benediktínov v 13. storočí. Na Morave je popísaný Svätý kopeček u Mikulova (z roku 1623), v Poľsku je známy veľkolepý krajinný priestor Kalwaria Zebrzydowska (z roku 1602) s rozsiahlymi

alejami starých stromov, niektoré zachované doteraz, napr. lipy, pagaštanu konského. Neskôr to bol rovnako pôsobivý typ kalvárie v Banskej Štiavnici (z roku 1751) dnes už s mohutnými alejami líp (Němec a kol., 2003; Salašová a kol., 2014).

Komponované krajiny dominantne profánneho charakteru, samozrejme nesúce aj znaky sakrálnych prvkov a gréckej mytológie, sú identifikované hlavne v Európe a Ázii, a to z obdobia renesancie, baroka, napr. Čimelice, Libějovice, Lednice – Valtice (ČR) alebo Holíč, Turčianska Štiavnička (SR).

Nemožno nespomenúť krajinársky komponované lovecké zvernice a bažantnice, ktoré majú historický pôvod v krajinách mediteránu už na začiatku nášho letopočtu. Intenzívny rozvoj nastal v stredoveku, keď feudálne zámocké sídla

boli prepojené do zvernic dlhými stromovými alejami. Tieto boli rovnako uplatnené aj vo vnútornej kompozičnej štruktúre loveckej zvernice ako súčasť priehľadov, spojovacích ciest, ale aj vizuálnych prepojení na funkčné lovecké objekty, lovecké zámky, hrady a mytologické sochárske prvky. Stromy sa uplatnili aj ako solitéry a skupiny na otvorených lúčnych priestoroch, pod ktorými zver často oddychovala. Mnohé stromy boli plodonosné pre zvýšenie pestrosti potravinovej ponuky, napr. gaštan jedlý, pagaštan konský, duby, hrušky a pod., mnohé z nich sú zachované dodnes ako majestátne stromy kultúrno-historickej hodnoty. Podľa dostupnej literatúry (Kiss, 1992) na Slovensku boli známe kráľovské zvernice už v časoch kráľa Belu IV., zvernica v Topoľčiankach je evidovaná až v 17. storočí. V Čechách majú lovecké zvernice ešte výraznejšiu tradíciu, z veľkého počtu historických zvernic sa dodnes zachovalo 183 na ploche 55 000 ha (Kovařík, 1996).

Výsadba stromov či už do priestorov veľkolepo komponovaných typov kultúrnej krajiny alebo ako súčasť pamätných hájov, poľovníckych zvernic a bažantníc, ako aleje pri cestách, alebo symbolických stromov pri sochách a krížoch v krajine, boli takmer vždy realizované z rozhodnutia (nariadenia) dobových panovníkov. K prvým známym nariadeniam rímskych cisárov, zaraďujú sa najmä v stredoveku významné rozhodnutia s pôsobnosťou na súčasné územia Čiech, Moravy a Slovenska. V 14. storočí kráľ Karol IV. nariadil výstavbu ciest minimálnej šírky 5 m, ktoré keď pretínali polia museli byť vysadené alejami stromov. Panovníčka Má-

ria Terézia svojim rozhodnutím z roku 1752, aj 1767, nariadila výsadbu stromových alejí pozdĺž ciest v krajine z dôvodov vytvárania tieňa, produkcie plodov a orientácie v teréne, najmä cez polia, keď cesty boli zaviate snehom. Syn Márie Terézie, Jozef II., nariadil sadiť stromy pri školách (Kupka, 2010). Mnohé výsadby stromov, najmä dlhovekých ovocných (napr. gaštan jedlý, moruša) boli vysádzané z utilitárnych dôvodov, rozhodnutím vlastníkov pozemkov. Mnohé výsadby stromov mali symbolický charakter, napr. deň svadby, deň narodenia syna, významná štátna či rodinná návšteva, štátny sviatok, lokalita odboja a nadobudnutia slobody, miesto vzniku literárneho diela, založenie profesijného alebo občianskeho spolku a pod. Mnohé zvyklosti a aktivity výsadiel

Historická prícestná aleja moruše bielej (*Morus alba*) z obdobia 1950 – 1955: vľavo orezané korony, na vrchole cesty pôvodný tvar koruny stromov (medzi obcami Kalná nad Hronom a Horný Pial, okres Levice, 2015). Foto: Ján Supuka

stromov sa správne a úctyhodne oživujú aj v dnešnej spoločnosti, bohužiaľ, niektoré utrpeli aj neoprávnenú kritiku (napr. 35 novovysadených dubov prezidentmi rôznych štátov pri Prezidentskom paláci v Bratislave).

Z dávnejších historických výsadiel sa nám zachovali torzá alebo živé stromy honosného veku (400 – 500 rokov a viac). Z písomných a grafických dokumentov sú to pôvodné, v archívoch zachované plány a projekty, napr. historických parkov, komponovaných krajinných celkov, loveckých zverníc a bažantníc, mapy bývalých feudálnych veľkostatkov a pod. Z obdobia 18. – 19. storočia sú to dnes zachované produkty vojenských mapovaní Rakúsko-Uhorska: prvé vojenské mapovanie (Jozefské) v rokoch 1763 – 1785, druhé (Františkovo) v rokoch 1806 – 1860, tretie v rokoch 1869 – 1887, kde sú zachytené aj dobové stromové aleje alebo staré a mohutné stromy ako významné terénne orientačné prvky. Tieto nám slúžia ako východiskový historicko-grafický dokument až dodnes a to pri akýchkoľvek štúdiách krajinných štruktúr a ich prvkov v časových premenách, vrátane vzácných a starých stromov.

Vývoj mapovania starých a pamätných stromov a súčasný stav ich kultúrno-historickej hodnoty

Stromy vysádzané v parkoch, záhradách, v krajinných priestoroch ako súčasť zámerne komponovanej alebo utilitárne obhospodarovanej krajine nadobudli

vekom mimoriadnych rozmerov, čím sa stali prvkami kultúrneho, resp. prírodného dedičstva. Mnohé krajiny venujú vyhľadávaniu a mapovaniu starých a nadrozmerných stromov a ich kompozičných zložiek (aleje, háje a pod.) významnú pozornosť, pričom vychádzajú už zo spomenutých archívnych záznamov, miestnych a regionálnych kroník, originálnych plánov historických parkov a krajinných úprav alebo historických máp, vrátane starých i súčasných leteckých fotografií. Významnosť stromov v kultúrnych hodnotách krajiny a ľudskej spoločnosti je v mnohých publikovaných dielach posudzovaná ako stromové dedičstvo – *Tree heritage* (napr. Morton, 1998). Tak ako v minulosti, dnes je ešte intenzívnejšia snaha odbornej verejnosti vytvoriť si národnú databázu pamätníkov prírody – stromov, ktoré sú dokumentom a živým archívom predošlých udalostí, zmien podmienok prostredia, vrátane klímy (tzv. dendrochronológia – technika datovania zmien prostredia pomocou analýzy letokruhov stromov). K prvým kompletným a exaktným formám vyhľadávania a popisu starých a pamätných stromov ešte z obdobia 60. rokov 20. storočia patrí aktivita Arboréta Mlyňany SAV, Ministerstva kultúry SR a vtedajšieho Slovenského ústavu pamiatkovej starostlivosti a ochrany prírody (dnes Pamiatkový úrad SR).

Benčať (1959/1960) vo svojej prvej práci tohto zamerania opisuje dub letný (*Quercus robur*) v obci Dubinné (v okrese Giraltovce), ktorý dosahoval obvod kmeňa vo

Gaštan jedlý (*Castanea sativa*) v opustenom vinohrade s obvodom kmeňa 700 cm a odhadovaným vekom cca 500 rokov (extravilán obce Žirany, okres Nitra, 2011). Foto: Ján Supuka

výške 1,3 m nad zemou 7,3 m ($O_{1,3} = 7,3$ m) a odhadovaný vek 400 – 500 rokov, podobne tiež dub letný v katastri obce Dolné Strháre ($O_{1,3} = 7,2$ m, vek 400 rokov). Pozoruhodný je aj agát biely (*Robinia pseudoacacia*) v parku obce Klasov (v okrese Nitra) s rozmerom $O_{1,3} = 5,3$ m, orecha čierneho (*Juglans nigra*) $O_{1,3} = 6,4$ m a topoľa bieleho (*Populus alba*) $O_{1,3} = 11,0$ m obidva v Strážskom na východnom Slovensku. Taktiež mnoho platanov v zámockom parku v Hlohovci dosahujú vysoký vek a priestorové dimenzie s obvodom kmeňa nad 5,00 m.

V kategórii ihličnatých drevín udáva ten istý autor nadrozmerne zistené stromy pri druhoch: tis jednosemenný (*Taxus baccata*), borovica ťažká (*Pinus ponderosa*), borovica hladká (*Pinus strobus*), duglaska tisolistá (*Pseudotsuga menziesii*), tuja obrovská (*Thuja plicata*).

V neskoršej publikácii vypracoval Benčať (1971) rozsiahly zoznam starých a nadrozmerných stromov na území Slovenska. V zozname a príslušných lokalitách výskytu je uvedených 615 kusov starých stromov na 463 lokalitách, ktorým prislúcha 92 taxónov (z nich 310 stromov reprezentujúcich 28 taxónov domácich a 305 stromov v 64 taxónoch cudzokrajných drevín). Z hľadiska

komplexnej bilancie druhového zastúpenia identifikovaných drevín z kategórie domácich bolo evidovaných 5 druhov ihličnatých a 23 druhov listnatých stromových drevín. Z cudzokrajných druhov bolo identifikovaných celkovo 14 ihličnatých a 50 listnatých druhov drevín stromového vzhľadu. Až 90 % starých stromov bolo zistených v kultúrnej poľnohospodárskej krajine a v urbanizovanom území (napr. v parkoch, záhradách, zverniciach, vinohradoch, gaštaniciach, pri kostoloch, na cintorínoch, námestiach, pozdĺž ulíc a pod.).

Najvyšší počet s najväčším obvodom kmeňa (98 stromov) bol podľa Benčaťa (1971) zaznamenaný pri lipě malolistej (*Tilia cordata*) s najhrubším stromom v Zemianskom Podhradí ($d_{1,3} = 285$ cm) a v Bojniciach ($d_{1,3} = 300$ cm), druhou najčastejšou drevinou je dub letný (*Quercus robur*) až 72 stromov (najväčší bol identifikovaný v Dubinnom $d_{1,3} = 232$ cm), tretie miesto patrí topoľu čiernemu (*Populus nigra*) 23 stromov (napr. v Petržalke $d_{1,3} = 300$ cm), nasleduje lipa veľkolistá (*Tilia platyphyllos*) 18 stromov (napr. v Slovenskej Eupči $d_{1,3} = 280$ cm), topoľ biely (*Populus alba*) 15 stromov (napr. v Strážskom $d_{1,3} = 450$ cm). Pozoruhodný je tis (*Taxus baccata*) (napr.

v Kochanovciach $d_{1,3} = 122$ cm), z cudzokrajných hlavne platan (*Platanus x acerifolia*) (napr. v Sokolovciach $d_{1,3} = 220$ cm).

Benčať (1971) vo svojom rozsiahлом príspevku už v roku 1967 definoval štyri vekové kategórie stromov z hľadiska ich potenciálneho vyhlásenia za chránené: veľmi dlhové nad 700 rokov, dlhové 300 – 700, strednové do 300, krátkové 100 – 150 rokov. Podobnú klasifikáciu použil neskôr aj Požgaj (1975). Mnoho vzácnych a nadrozmerých stromov bolo neskôr spracovaných v publikácii o drevinách v parkoch a záhradách na Slovensku (Benčať, 1982).

V tendenciách vyhľadávania a zaraďovania (vyhlasovania) stromov za chránené sa intenzívne pokračovalo so striedavými výsledkami. Významným pozitívnym krokom bolo schválenie Pokynu MŽP SR č. 4/1999-4.1, ktorým sa ustanovujú kritériá na vyhlasovanie chránených stromov podľa § 34 zákona č. 287/1994 Z. z. (Krištof, 1999). V prílohe pokynu je uvedený zoznam domácich aj cudzokrajných drevín, vrátane ovocných druhov (napr. jabloň, hruška, moruša, gaštan jedlý, oskoruša), kde je definovaný minimálny vek a obvod kmeňa vo výške 1,3 m nad zemou, ako kritériá pre ich vyhlásenie za chránené ako prírodné kultúrne pamiatky. Aj keď databáza stromového dedičstva na Slovensku je neúplná, ale stále otvorená, registrujeme v súčasnej dobe mnohé výnimočné jedince, ktoré stoja za zmienku, napr.: lipa v Bojniciach s obvodom kmeňa vo výške 1,3 m nad zemou $O_{1,3} = 1\ 100$ cm; gaštan jedlý v Častej $O_{1,3} = 866$ cm; platan v Prešove $O_{1,3} = 780$ cm; dub v Parchovanoch $O_{1,3} = 657$ cm; topol čierny v Dolných Topoľníkoch $O_{1,3} = 560$ cm; topol sivý v Nižnej Sitnici $O_{1,3} = 800$ cm; brečtan v Novej Bani $O_{1,3} = 44$ cm; sekvojovec obrovský v Banskej Štiavnici $O_{1,3} = 502$ cm; tisovec dvojradowý v Želiezovciach $O_{1,3} = 482$ cm a pod. (Katalóg chránených stromov SR podľa <http://stromy.enviroportal.sk/zoznam.php?lang=sk>).

Všetky doterajšie databázy o chránených a pamätných stromoch boli spracované dominantne z lokalít ich výskytu mimo lesa, teda kultúrna poľnohospodárska krajina, historické parky a záhrady, komponované krajinné celky, vrátane kalvárií, areálov a prvkov sakrálnej architektúry, ako aj urbanizované prostredie (mestá, obce, priemyselné a rekreačné areály a pod.). To je hlavný dôvod, prečo je druhová aj početná prevaha cudzokrajných stromov nad autochtónnymi. Register genofondovo aj rozmermi vzácnych stromov z územia lesov na Slovensku zreteľne zaostáva, aj keď hodnotné výsledky sú publikované už v spomenutej práci Korpeľa (1989). Efektívne využitie výsledkov súťaže Strom roka (organizátor EKOPOLIS) v prospech registra chránených a pamätných stromov cez Štátnu ochranu prírody SR by tiež mohol byť obojstranne užitočný. Rovnako by bolo vhodné obohatiť aj register Štátnej ochrany prírody SR aj o staré a nadrozmerne ovocné stromy, ktoré sú dnes predmetom mimoriadneho záujmu a poznatko-

vá základňa o tejto kategórii stromov je dnes veľmi bohatá, napr. na Slovenskej poľnohospodárskej univerzite v Nitre.

Niekoľko výsledkov z hodnotenia stromov na modelových územiach v Česku a na Slovensku

V Čechách je jedna z prvých evidencií starých a pamätných stromov známa ešte z roku 1914, významným rozvojom však prechádzala od 60. rokov 20. storočia, najprv cestou spoločnej legislatívy v Československu, neskôr samostatne v Českej republike. Aktivity, publikácie a zoznamy sú veľmi široké a majú celoštátny aj regionálny charakter (Hrušková, Turek, 2001). Jedna z významných publikácií bola venovaná mapovaniu a prezentácii najvýznamnejších stromov v Biosférickej rezervácii Dolná Morava (Maděra a kol., 2007). Poloha každého identifikovaného stromu bola zameraná pomocou GPS, z dendrometrických ukazovateľov je nameraný obvod kmeňa vo výške 1,3 m nad zemou ($O_{1,3}$), výška (v) a šírka koruny stromu. Pri každej popísanej drevine je uvedený aj údaj o maximálnych rozmeroch tohto druhu na území ČR, SR a v niektorých krajinách vo svete, najčastejšie v Anglicku, kde sa tejto problematike venuje veľká pozornosť (Morton, 1998). Z celkového počtu 100 identifikovaných nadrozmerých stromov v Biosférickej rezervácii Dolná Morava uvedieme niekoľko pozoruhodných údajov (Maděra a kol., 2007):

- buk lesný (*Fagus sylvatica*), Minaret, Lednicko-valtický areál ($O_{1,3} = 540$ cm, $v = 28$ m);
- dub letný (*Quercus robur*), Pohansko ($O_{1,3} = 806$ cm, $v = 27$ m);
- dub cerový (*Quercus cerris*), Údolíčko, Lednicko-valtický areál ($O_{1,3} = 467$ cm, $v = 25$ m);
- hrab obyčajný (*Carpinus betulus*), Pohansko ($O_{1,3} = 303$ cm, $v = 12$ m);
- jaseň štíhly (*Fraxinus excelsior*), Národná prírodná rezervácia Cahnov ($O_{1,3} = 570$ cm, $v = 30$ m);
- javor poľný (*Acer campestre*), Lánska lúka ($O_{1,3} = 507$ cm, $v = 7$ m);
- jarabina oskorušová (*Sorbus domestica*), Údolíčko, Lednicko-valtický areál ($O_{1,3} = 300$ cm, $v = 10$ m);
- brest väzový (*Ulmus laevis*), Pohansko ($O_{1,3} = 582$ cm, $v = 22$ m);
- lipa malolistá (*Tilia cordata*), Pohansko ($O_{1,3} = 515$ cm, $v = 15$ m);
- lipa veľkolistá (*Tilia platyphyllos*), Kazubek ($O_{1,3} = 762$ cm, $v = 6$ m, rozpadnutý pôvodný kmeň, živé výmladky).

Samozrejme že mnoho zaujímavých ihličnatých druhov sa nachádza predovšetkým v parku Lednicko-valtického areálu, z nich však uvedieme len tis obyčajný (*Taxus baccata*) ($O_{1,3} = 240$ cm, $v = 15$ m).

Druhým zaujímavým územím, kde sme uskutočnili výskum bolo 9 katastrálnych území v okolí Nitry

na Slovensku. Pozornosť bola venovaná výskytu nadrozmerých stromov v nelesnej drevinovej vegetácii (NDV) v poľnohospodárskej krajine s dôrazom na sprievodnú vegetáciu ciest, vodných tokov, výskyt v starých sadoch, vo vinohradoch a na pasienkoch, na cintorínoch, v intraviláne obcí a pod. (Supuka a kol., 2013). Lokality výskytu boli rovnako zamerané pomocou GPS, vrátane dendrometrických hodnôt stromov. Bolo identifikovaných spolu 50 nadrozmerých stromov, z nich uvedieme niekoľko zaujímavých:

- gaštan jedlý (*Castanea sativa*), Žirany, spolu identifikovaných 21 stromov s obvodom kmeňa ($O_{1,3}$) nad 220 cm, z nich 4 stromy nad 400 cm, najrozmernejší mal hodnoty $O_{1,3} = 700$ cm, $v = 24$ m;
- dub mnohoplodý (*Quercus polycarpa*), Žirany, 2 kusy (maximálny $O_{1,3} = 260$ cm, $v = 22$ m);
- dub zimný (*Quercus petraea*), Žirany, 23 kusov, (maximálny $O_{1,3} = 400$ cm, $v = 24$ m);
- dub žltkastý (*Quercus daleschampii*), Žirany, 2 kusy (maximálny $O_{1,3} = 310$ cm, $v = 17$ m);
- dub cerový (*Quercus cerris*), Žirany, Pohranice, spolu 8 kusov (maximálny $O_{1,3} = 320$ cm, $v = 17$ m);
- dub letný (*Quercus robur*), Pohranice, 1 kus ($O_{1,3} = 260$ cm, $v = 22$ m);
- hruška obyčajná (*Pyrus communis*), Pohranice, 4 kusy (maximálny $O_{1,3} = 320$ cm, $v = 14$ m);
- jarabina oskorošová (*Sorbus domestica*), Pohranice, Nitrianske Hrnčiarovce, spolu 5 kusov (maximálny $O_{1,3} = 280$ cm, $v = 22$ m);
- moruša čierna (*Morus nigra*), Pohranice, Nitrianske Hrnčiarovce, 2 kusy (maximálny $O_{1,3} = 130$ cm, $v = 9$ m);
- vrba biela (*Salix alba*), Pohranice, Oponice, spolu 6 kusov (maximálny $O_{1,3} = 350$ cm, $v = 24$ m).

V mapovaní sa pokračuje a to aj na ďalších katastrálnych územiach.

* * *

Stručný pohľad do problematiky s uvedenými príkladmi nadrozmerých a dlhovekých stromov sú jasným dôvodom, aby im veda a široká verejnosť venovali trvalú pozornosť, lebo sú vynikajúcim genofondom pre selekciu, šľachtenie a komplexný genetický a taxonomický výskum našej dendroflóry, ako skutočné stromové dedičstvo kultúrnej aj prírodnej krajiny.

Príspevok bol spracovaný vďaka finančnej podpore grantového projektu KEGA č. 003SPU-4/2014.

Literatúra

- Benčať, F.: Staré stromy na Slovensku. Acta Dendrobiologica Českoslovacica, 1959/1960, 2, s. 319 – 327.
- Benčať, F.: Ochrana starých stromov a prehľad ich doterajšej evidencie na Slovensku. Zborník prác lesníckeho, drevárskeho a poľovníckeho múzea, 1971, 6, s. 215 – 258.

- Benčať, F.: Atlas rozšírenia cudzokrajných drevín na Slovensku a rajonizácia ich pestovania. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV, 1982, 359 s. + prílohy.
- Hrušková, M., Turek, J.: Pamätne stromy II. Praha: Tiskárny Havlíčkův Brod, 2001.
- Kalusok, M.: Zahradní architektura. Brno: Computer Press, 2004, 192 s.
- Kiss, K.: Topoľčianske zvernice. Banská Bystrica: Juniorpress, 1992, 30 s.
- Korpeľ, Š.: Pralesy Slovenska. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV, 1989, 332 s.
- Kovařík, J.: Tradice v myslivosti: Dějiny, zvyky, významy, kultura. Praha: SZN, 1996.
- Krištof, M.: Pokyny MŽP SR z 29. októbra 1999 č. 4/1999-4.1, ktorým sa stanovujú kritériá na vyhlasovanie chránených stromov podľa § 34 zákona NR SR č. 287/1994 Z. z. o ochrane prírody a krajiny. Chránené územia Slovenska, 1999, 42, s.22 – 27.
- Kupka, J.: Krajiny kultúrní a historické. Praha: ČVUT, 2010, 180 s.
- Lyall, S.: Design the New Landscape. London: Thames and Hudson, 1997, 240 p.
- Maděra, P. a kol.: 100 nejzajímavějších stromů Biosférické rezervace Dolní Morava. Biosférická rezervace Dolní Morava, o. p. s., 2007, 120 s.
- Majdecki, L., Majdecka-Strzezek, A.: Historia Ogrodow. Warszawa: PWN SA, 2010, Tom 1 – 486 p., Tom 2 – 491 p.
- Morton, A.: Tree Heritage of Britain and Ireland. Shrewbsury (UK): Swan Hill Press, 1998, 208 p.
- Němec, J. a kol.: Památní stromy v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Praha: Olympia, 2003.
- Požgaj, J.: Tichí památníci. Les, 1975, 31, 2, s. 79 – 82.
- Salašová, A. a kol.: Nauka o krajině II. Brno: Mendelova univerzita v Brně, 2014, 248 s.
- Supuka, J., Šinka, K., Pucherová, Z., Verešová, M., Feriancová, L., Bihuňová, M., Kuczman, G.: Landscape Structure and Biodiversity of Woody Plants in the Agricultural Landscape. Folia Univ. Agric. Et Silv. Mendel. Brun., Monographic series, 2013, 6, 9, 187 p.
- Toman, R. (ed.): European Garden Design from Classical Antiquity to the Present Day. Oxford: Konemann, Tandem Verlag GmbH, 2005, 496 p.
- Veličková, M., Velička, P. a kol.: Aleje české a moravské krajiny. Praha: Dokořan, 2013, 246 s.

Dr. h. c. prof. Ing. Ján Supuka, DrSc., jan.supuka@uniag.sk
Ing. Gabriel Kuczman, PhD., gabriel.kuczman@uniag.sk
Katedra záhradnej a krajinnej architektúry Fakulty záhradníctva a krajinného inžinierstva Slovenskej poľnohospodárskej univerzity v Nitre, Tulipánová 7, 949 76 Nitra

Prof. Ing. Miloš Pejchal, CSc., pejchal@zf.mendelu.cz
Ústav biotechniky zeleně Zahradnické fakulty Mendelovy univerzity Brno, Valtická 337, 691 44 Lednice